

דרישבו

בס"ד

פרשת וילך, תש"פ, מספר 1338

סידורו ועריכתו של דברים פרק ל"א לפי דרכו של ר' אברהם אבן עזרא: פתרון וחידה בצידו

ארז פלג

- ד. מאין בא משה כשהלך עם יהושע לאוהל מועד (פס' יד)?
- ה. מה פשר ההנמקה הניתנת בפס' יד לצירופו של יהושע אל משה לאוהל מועד – "וְאַצְוֶנּוּ"? הרי לכאורה לא מופיע שום ציווי ליהושע בפסוקים העוקבים?
- ו. האם קיים קשר ענייני בין מה שנכלל בחלקו הראשון של פס' טז ("וְקָם הָעָם הַזֶּה וַיִּזְנֶה") לבין סוף פסוק טו (עמוד הענן ה'עומד' "על פֶּתַח הָאֵהָל")?
- ז. ובכלל, האם ניתן לזהות קשר ענייני בין פס' טז-כב לבין כניסתם של משה ויהושע לאוהל מועד כדי שה' יצווה את יהושע (לעיל שאלה ה)?
- ח. מי ציווה את יהושע בפס' כג? משה או ה'?
- ט. האם יש רצף או קשר ענייני כלשהו בין פס' כד-כט (הציווי ללוויים) לבין הפסוקים שלפניהם?
- י. האם יש קשר בין הפס' הללו לבין כתיבת ספר התורה ונתינתו לבני לוי נושאי ארון ברית ה"??
- להבנת, את פתרונותיו של אבן עזרא³ ניתן להציג כך:
 - א. בפס' א משה הלך "אל כל שבט ושבט" ("ויתכן שהיה יום מותר", שם בביאורו לפס' כב). ומדוע הלך? לבשר להם "שהוא מת" ולעודדם "שלא יפחדו". הרי כשיידעו "שה' הולך עמכם בכל מקום שתלך להלחם", ביטחונם בקיום ההבטחה האלוהית בעזרת יהושע שליחו יהיה שלם.
 - ב. לדעת אבן עזרא, במועד זה דברי משה כללו גם את ברכותיו לכל שבט (פרק לג): "ולפי דעתי, כי אז ברך השבטים ואם (אפילו אם) ברכותיהם מאוחרות במכתב (בנוסח המסורה הסופי)".⁴

כידוע, בקריאה ראשונית של פרק ל"א בספר דברים ניכרים בו לכאורה סימנים רבים של חוסר אחידות וחוסר עקביות; חזרות וכפילויות לא ברורות וקשיים בהבנת הרצף הענייני-תוכני שלו. לפי גישות מקובלות במחקר המקרא המודרני, ניתוח קפדני של הפרק יחשוף בו אפילו "הבדלים באוצר המילים ובתפישות".¹

אחד הפרשנים היהודים בימי הביניים, שגילה מודעות רבה לקשיי הרצף ולכפילויות לכאורה שבפרקנו, הוא ר' אברהם אבן עזרא. אמנם דעתו בכל הנוגע לפרק זה נזכרה במחקר ונידונה במקצת,² אך ברצוני להציגה כאן באופן שיטתי ומפורט, עד כמה שאפשר במלוא היקפה. דווקא פריסת דעתו תאפשר לי לחדד מאד תהייה מסוימת, שאין לה, להבנתי, פתרון גלוי לגמרי בפירושו של אבן עזרא עצמו – מדוע נכתב פרק ל"א וסודר כפי שסודר? מהי הסיבה לכך?

בכל מקרה, כדי שיובנו דברי אבן עזרא כהלכה, דהיינו כפתרונות לקשיים להבנת הכתוב, אקדים להם מספר שאלות. הן אינן מפורטות באופן מסודר בפירושו של אבן עזרא, אך להבנתי פתרון אכן ניצב בבסיס ביאוריו:

- א. מדוע כתוב בתחילת פסוק א "וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר"? מה הקשר בין דבריו לבין 'הליכתו'?
- ב. מה בדיוק היה כלול ב"הַדְּבָרִים" שדיבר משה "אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל"?
- ג. איך "הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" משתלבים עם דברי העידוד והחיזוק שהופנו לעם ישראל וליהושע עצמו ("חֲזַק וְאַמְץ", פס' ז)?

* ד"ר ארז פלג מרצה לתנ"ך ולמחשבת ישראל במכללת לוינסקי, בביה"ס ללימודי יסוד ביהדות שבאוניברסיטת בר אילן ובמכון הטכנולוגי בחולון.
1 י"ח טיגאי, **דברים עם מבוא ופירוש ב'** (סדרת מקרא לישראל; תל אביב וירושלים תשע"ו): עמ' 755. וראו שם (עמ' 755 - 761, "נספח לא") דיון תמציתי ב"התהוותו של דב' לא" לאור תפיסות מקובלות במחקר המודרני.

2 ראו טיגאי, שם, עמ' 758, אך בעיקר י' גוטליב, **יש סדר למקרא – חז"ל ופרשני ימי הביניים על מוקדם ומאוחר בתורה** (ירושלים ורמת-גן תשס"ט), עמ' 169-315-415-416. ענייני פרק ל"א בספר דברים נזכרו שם בעיקר בעמ' 306, 314-315, 373 הערה 150.

3 ציטוטי פירושו נלקחו מהמהדורה המקוונת של 'תנ"ך - מקראות גדולות הכתר'.
4 ההסברים בסוגריים וההדגשות בציטוטים – שלי, א.פ.

כהתראה וכעדות לצדקתו של ה' (פס' יד-טו, טז-כא, כג).

ג. לבסוף, "ביום ההוא" (פס' כב), כתב משה את התורה, נתנה אל בני לוי נושאי הארון, הבהיר להם – בפני כל ישראל (פס' כה) – היכן למקם אותה בארון הברית, ואיך לשאת את הארון (פס' ט, כד-כו). כמו כן, "באותו יום, ואחר מכתב דבר התורה... כתב עמה" את שירת האזינו (פס' כב).

ד. בנוסף, משה הנחה אותם בכל הנוגע למצוות 'הקהל' (פס' יא-ג), ואולי אף פרט בפניהם שעתידים הם לחטוא ("השחת תשחתון") ולהיענש "באחרית הימים".

ה. לאחר שסיים את נאומו לפני הלוויים ואת כתיבת התורה והשירה, אמר אותה לפניהם, כפי שציווה אותו ה'.

מהלך העניינים הנ"ל שונה מאד מסדר ההתרחשויות כפי שנכתבו בפרק עצמו. בו, כתיבת התורה ומצוות הקהל וכו' (סעיף ג' לעיל) קודמים לציווי ה' ליהושע. הציווי עצמו מופרד מהאירוע שבו הוא נמסר ליהושע. פסוקים טז-כא נאמרים לכאורה רק "אל משה" באוהל מועד (פס' טז), ולא ברור כלל אם יהושע שמעם אף הוא. הציווי לבני לוי נושאי הארון, בסיומה של כתיבת התורה והנבואה באשר לחטאי העם (פס' כד-כט), מתרחש לכאורה לאחר התגלות ה' באוהל מועד, בעוד שכתיבת התורה עצמה ומצוות 'הקהל' מתרחשים לפני ההתגלות.

מה פשר ה"בלבול" הזה? מדוע נכתב הפרק תוך ערפול סדר האירועים האמיתיים? ייתכן שאחד מכיווני התשובה עולה מתוך מחקרו היסודי של סימון,⁷ אך בכל מקרה נותרת בעיני תמיחה עקרונית: מדוע לא ברור כל כך מסידור הפסוקים בנוסח המסורה אם יהושע אכן שמע מפי 'כבוד ה' את הנבואה על חטאי עם ישראל בארץ ישראל ואת תגובת ה' לכך (פס' טז-כא)? ושמה רמז ברור לפנינו, שיהושע אכן לא שמע מפי משה את פרטי הנבואה המטרידה הזו?⁸ אולי משה בכוונה לא שיתפה עמו? אך אם כן, מדוע?

עדיין החידה – חידה...

ג. בניגוד לפירוש רש"י,⁵ אבן עזרא קובע במפורש: "ודבר 'ואצננו', זהו 'ויצו את יהושע בן נון' (פס' כג) במצות ה'". אם כן, לדעתו, במעמד התגלות 'כבוד ה' באוהל מועד,⁶ משה הוא שתיווך בין יהושע לבין ה' והעביר לו את ציווי ה'. תוכנו הוא פס' כג ("חזק ואמץ...") – מינוי יהושע כמנהיג וחזיקו. הנמקתו של אבן עזרא נשענת על הסיפא של פס' כג: "אשר נשבעתי להם", היינו – משה בשם ה', קודם לכן (ראו פס' ז).

ד. פס' טז אכן אינו קשור מבחינה תוכנית-עניינית עם סוף פס' טו: "וקם העם הזה וזנה" – "לא יתכן היותו דבק עם אשר לפניו, כי מה טעם 'העם הזה וזנה'?" אלא, כל 'פרשת הנך שוכב' נאמרה לאחר הציווי ליהושע: "על כן אמר 'אשר נשבעתי להם' (פס' כג) ואחר כך אמר פרשת 'הנך שוכב' (פס' טז ואילך).

ה. פסוקים כד-כו, העוסקים בהוראותיו של משה לבני לוי "נשא ארון ברית ה'" לאחר שסיים לכתוב את התורה, אכן אינם קשורים עניינית לפסוקים שלפניהם. יש להצמידם למה שמתואר בפס' ט: "וכן פרשת ויהי ככלות משה" (פס' כד ואילך) דבקה עם "ויכתב משה את התורה הזאת" (פס' ט).

יודגש: הצדקתו העקרונית של אבן עזרא לשינויי סדר הפסוקים שהציע, לפחות בכל הנוגע לצימוד פס' כג לפס' יד-טו, נעוצה בעיקרון הפרשני המצוטט בפירושו – "אין מוקדם ומאוחר בתורה".

לסיכום, נראה לי להציע כי סדר האירועים בפרק ל"א לפי דעת אבן עזרא הוא כדלקמן:

א. ככל הנראה, ביום מותו הלך משה אל כל שבט ושבט לבשר את בשורת מותו והחלפתו על ידי יהושע בן נון, וכן ברכם (פס' א-ח, פרק לג). דבריו אלו כללו חיזוק ועידוד לעם לבטוח בה' שיקיים את 'חלקו' בברית.

ב. לאחר מכן חזר "ממחנה ישראל" אל "מחנה השכינה" (וזהו פירושו של "וילך" שבפס' יד). שם קיבל יהושע, בנוכחותו ובתיווכו של משה, את 'כתב המינוי' הנזכר. בעקבותיו פורטה (גם באזני יהושע? אולי... ראו בהמשך) ההתנהלות העתידית החוטאת של עם ישראל בארץ כנען, עד כדי 'הפרת הברית', הגמול האלוקי להפרה זו וחשיבות כתיבתה של 'שירת האזינו' והוראתה

5 רש"י פתר את הקושי הענייני שבביטוי "אצננו" על ידי כך שפרשו כ"אזננו", ולא כציווי.

6 הוא המתואר בכתובים לדעת אבן עזרא במילים "וירא ה'". כלומר, התגלותו 'היזואלית' של ה' היא למעשה התגלות כבודו.

7 א' סימון, און מלין תבחן - מחקרים בדרכי הפרשנית של ר' אברהם אבן עזרא (רמת-גן תשע"ד), עמ' 409 ואילך, ובעיקר ראו שם עמ' 409-412: "יתכן כי אבן עזרא סבר שפסוקים ט וכו' (הפתיחים במילים "ויכתב משה") נוספו מאוחר יותר. האם סביר לשער, על פי המצוטט לעיל, שגם פרשת "ויהי ככלות משה" (ולא פס' אחד בלבד) נכללה לדעתו במה שנוסף מאוחר יותר לספר התורה, מעצם היותה "דבקה" עמה? אם כן, תהא בכך (כתוספות מאוחרות) משום תשובה לחלק מן התהיות".

8 ובפרט אם פסוקים כז-כט אכן נכללו לדעת אבן עזרא בפרשת "ויהי ככלות משה" ונוספו מאוחר יותר, כנ"ל בהערה 7.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il.
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף